लामां भवां मूलं च वर्जयेत् । लग्नेरेन्दौ सलत् पुत्रं लक्षण्यं जनयेत् पुमान्" चक्राराद्वेवतीम् । भीमपराक्रमोऽपि "पित्रं पौष्णं नैर्ऋतं चापि विष्णुं त्वष्ट्रा नारीं सुप्रसन्नः प्रसन्नाम् । पुष्टः लामां पुत्रकामोऽभिगच्छन् सल्लक्षण्यं पुत्रमाप्नोति पुष्टमिति" । तत्र गमनं मन्त्रपूर्वकम् । तदुक्तं विष्णुपुराणे "ऋतावुपगमः शस्तः स्वपत्न्यां मन्त्रतो द्विजेत्युक्तेः" इदन्त्वैवर्षिकविषयं प्रतीयते । मन्त्रास्तु "विष्णुर्योनिं कल्पयत्वित्येवमादयः । "एतैर्मन्त्रैर्दक्षिणेन पाणिना पत्न्यभिमृशेदिति गोभिलोक्तेः" पी० धा० । "केन्द्रत्रिकोणेषु शुभैश्च पापैस्तृतीयारिगतैः पुंग्रहदृष्टलग्ने । ओजांशगेऽब्जेऽपि च युग्मरात्रौ चित्रादितीज्यादिषु मध्यमं स्यात्" मु० चि० । अथ गर्भाधाने लग्नबलमिन्दुवज्राह । केन्द्रेति अथ सामान्यतः शुभलग्नानि वसिष्ठोक्तानि वृषमिथुनकर्कसिंहकन्यातुलाधरचापझषाः शुभा भवन्ति । यदि शुभफलशालिनोऽनुकूला निधनत्रिशुद्धियुता निषेककाले" इति । तत्र केन्द्रत्रिकोणेषु लग्नचतुर्थसप्तमदशमपञ्चमनवमस्थानेषु स्थितैः शुभग्रहैस्तथा तृतीयारिगतैस्तृतीयैकादशषष्ठस्थानस्थितैः पापग्रहैरपलक्षिते पुंग्रहैः सूर्यभौमगुरुभिर्दृष्टे लग्ने तथौजांशगेन्दौ विषमराशिगेमिथुनादिरंशोऽजादिरेव तत्र स्थिते चन्द्रे सति युग्मरात्रौ समरात्रौ गर्भाधानं कार्यम् यदाह जगन्मोहने वसिष्ठः"केन्द्रत्रिकोणेषु शुभास्थितेषु लग्ने शशाङ्के च शुभैः समेते । पापैस्तृतीयाभारिगतैश्च यायात् पुंजन्मयोगेषु च संप्रयोगम्" नारदः "ओजरात्र्यंशगे चन्द्रे लग्ने पुंग्रहवीक्षिते । शुचिर्भूत्वा युग्मतिथौ स्वनम्नां कामयेत् स्त्रियमिति । पुंग्रहादीनाह नारदः "पुंग्रहाः सूर्यजीवाराः स्त्रीग्रहौ शशिभार्गवौ । नपुंसकौ सौम्यसौरी शिरोमात्रं विधुन्तुदः" इति । अत्र पुंनपुंसकादियोगावधिर्वोक्ताः "आधानलग्ने विषमांशराशौ जीवेन्दुभाभ्यां युतवीक्षिते वा । नाम्नोः सुपुत्रस्तथ पापखेटैः पापी च मिश्रैर्बलिभिश्च मिश्रः । ओजांशे लग्नगे वीर्ययुक्ते जीवेन्दुकैरोजराश्यंशसंस्थैः । पुंजन्म स्याद्रात्रये कन्यका स्यान्मिश्रैः पश्चोद्भूतगैर्द्विजन्म । पश्चो नपुंसकः "ओजांशकजाद्विषमर्क्षसंस्थः पुंजन्मकारी रविसूनुरेकः । विचार्य वीर्यं पुरुषग्रहाणां वाच्योऽत्र पुत्रस्तथ पुत्रिका वा । पापैश्च शेषं सुविचिन्त्य वाच्यमिति" । एवमन्येऽपि पुंजन्मादियोगा जातके द्रष्टव्याः । एषु यस्मिन् कस्मिंश्चित् पुंजन्मयोगे पुत्रार्थी युग्मर्तौ पत्नीं गच्छेत् । कन्याजन्मयोगे तु कन्यार्थी विषमरात्रौ पत्नीं गच्छेत् इति फलितोऽर्थः । अथ गर्भाधाने विहितनक्षत्रप्राप्तौ मध्यमनक्षत्रमाह । चित्रेति चित्रापुनर्वसुपुष्याश्विनीषु तद्गर्भाधानं मध्यमं मध्यमफलदमित्यर्थः । यदाह दैवज्ञः "चित्रादित्ये तथा तिष्यतुरगौ चेति मध्यमाः । शेषाणूत्रक्षाणि शुभानि स्युर्निषेकाख्यकर्मणीति" अत्र केचित् दैवात्मानुगुणा प्रतिबन्धाद्भर्तुरसन्निधाने अनेकेषु ऋतुषु व्यतीतेषु यदि गर्भाधानाख्यः संस्कारो नाभूत्तदानीं दैवान्मध्ये भर्ता समागतश्चेत्तदा दक्षिणायने शुक्रास्तगुर्वस्तव्यूनाधिमासादिमहादोषरहितायां गर्भाधानं नैव भवतीत्याहुः अतीतकालत्वात् यथा कालातीतेषु जातकर्म नामकर्मान्नप्राशनचौलादिसंस्काराः पूर्वोक्तदोषसद्भावे नैव भवन्ति । उक्तञ्च वसिष्ठेन "अतीतकालान्यखिलानि यानि कार्याणि सौम्यायनगे दिनेशे । गुरौ भृगौ वाथ्यथ दक्षिणमाने तदुक्तपक्षाद्भुदिनेऽप्यखण्डे" इति सत्यम् । सत्यपि नृणामतिक्रमे निमित्तानन्तरमेव नैमित्तिकमिति" न्यायेन "षोडशर्तुनिशाः स्त्रीणां तस्मिन् युग्मासु संविशेत्" इति याज्ञवल्क्यवचसा षोडशदिनातिक्रमे ऋत्वन्तरमपेक्ष्य प्रागुक्तदिशा कालशुद्धिं विचार्य कार्यमेव । तदा बहुकालव्यापिनी कालशुद्धिरपेक्ष्यैव यतो विज्ञानेश्वरेण "तस्मिन् युग्मासु संविशेदिति" व्याख्यावसरे किमयं विधिर्नियमः परिसंख्या वेति त्रयः पक्षा उपन्यस्तास्तत्र स्त्रीगमने रागत एव प्रवृत्तेर्नियम एवायमिति सिद्धान्तितमतो गच्छेदेवेति नियमकारणात् ऋतावुपेयात् सर्वत्र वा प्रतिषेधवर्जमिति" गौतमकारणात् ऋतुगमने प्रत्यवायोऽपि स्मर्यते "ऋतुस्नातां तु यो भार्यां सन्निधौ नोपगच्छति । घोरायां भ्रूणहत्यायां युज्यते नात्र संशयः" इति धातातपोक्तेः ।

"अथ गर्भाधानं विधाय पुंसानिद्रासमये किं कार्यमित्याह विष्णुः । "निद्रासमयमासाद्य ताम्बूलं वेदनात् त्यजेत् । पर्यङ्कात् प्रमदां मालां पुष्पाणि मस्तकात्" इति" । पी० धा० । निषेकोत्तरं कार्यमाह व्या० त० । "अत्र सम्यगाधानहेतुतया उत्तानकरचरणामेव कुर्वीत नातिर्यगाहितकरचरणां स्त्रियं ऋत्वभिगमनानन्तरं दक्षिणपार्श्वेन स्वापयेत् । पुरुषे वितते तु गर्भोत्पत्तिरिति विशेषः । गर्भाधानञ्च गर्भस्य-